

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 338.26:332.2/.3:502](477)

Квак М.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки України
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ ЗЕМЛІ У ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМАХ

Виокремлено періоди зародження ідеї Екологічної Конституції Землі та сприйняття необхідності її практичної реалізації. Розкрито причини виникнення ідеї реалізації Екологічної Конституції Землі та подано її структурування. Проаналізовано зв'язок між рівнем фінансування державних цільових екологічних програм та рівнем їх реалізації в Україні.

Ключові слова: глобалізація, сталий розвиток, Екологічна Конституція Землі, екологічна безпека, державні програми, національне багатство, національні інтереси.

Квак М.В. РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОНСТИТУЦИИ ЗЕМЛИ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММАХ

Выделены периоды зарождения идеи Экологической Конституции Земли и восприятия необходимости ее практической реализации. Раскрыты причины возникновения идеи реализации Экологической Конституции Земли и представлена ее структуризация. Проанализирована связь между уровнем финансирования государственных целевых экологических программ и уровнем реализации в Украине.

Ключевые слова: глобализация, устойчивое развитие, Экологическая Конституция Земли, экологическая безопасность, государственные программы, национальное богатство, национальные интересы.

Kvak M.V. IMPLEMENTATION OF THE IDEAS OF ECOLOGICAL CONSTITUTION OF EARTH IN GOVERNMENT PROGRAMS

Periods that define the origins of the Ecological Constitution of Earth and the perception of the need for its implementation have been singled out. The causes of realization of the idea of Ecological Constitution of Earth have been revealed and its structuring has been submitted. The relationship between the level of public funding for targeted environmental programs and the level of their implementation in Ukraine has been analyzed.

Keywords: globalization, sustainable development, Ecological Constitution of Earth, environmental safety, government programs, national wealth, national interests.

Постановка проблеми. Здобуття незалежності Україною стало потужним імпульсом до активізації процесу підтримки ідеї сталого розвитку як підґрунтя світового цивілізаційного оптимізму, екологічні передумови якого були закладені ще в працях представників української школи фізичної економії С. Подолинського, В. Вернадського, М. Руденка [1]. Без сумніву, Конференція ООН з проблем довкілля і розвитку у 1992 р. підтвердила започаткування та висвітлення унікальної ініціативи та місії України щодо створення світового правового документу забезпечення екологічної безпеки планети та сталого (екологічно, економічно та соціально-збалансованого) розвитку цивілізації – Екологічної Конституції Землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності, концептуальних засад та проблем наукового обґрунтування та інституційного забезпечення її реалізації присвятили свої праці такі науковці, як: Ф. Бурчак, В. Василенко, О. Веклич, Л. Гринів, І. Дубовіч, М. Єрофеев, М. Костицький, С. Кравченко, Е. Семенюк, Ю. Туниця, Т. Туниця, Ю. Шемшученко та інші. Проте, детальнішого дослідження потребує невіршена частина загальної проблеми, котрій присвячується стаття: аналіз реалізації ідеї Екологічної Конституції Землі у державних програмах.

Мета статті. Метою статті є дослідження рівня реалізації ідеї Екологічної Конституції Землі крізь призму внутрішньо-управлінської площини як бази забезпечення політики сталого розвитку в Україні

та світі. У контексті досягнення цієї мети визначено наступні завдання: проаналізувати результати різних періодів зародження ідеї Екологічної Конституції Землі та сприяння її реалізації з 1992 р. по даний час; розкрити причини виникнення ідеї реалізації Екологічної Конституції Землі та подати її структурування в розрізі правової, організаційно-інституційної та внутрішньо-управлінської площин; проаналізувати планові та фактичні дані виконання державних екологічних цільових програм України у 2015 році, зв'язок між рівнем фінансування державних цільових екологічних програм та рівнем їх реалізації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, можна виокремити такі етапи зародження ідеї Екологічної Конституції Землі (табл. 1): підготовчий (1992 – 1997 рр.); наукового обґрунтування та сприяння її практичній реалізації (1998 – 2016 рр.).

Сподіваємось, що 2017 р. стане роком визнання світовим співтовариством України не лише як генератора важливої для підтримання життєдіяльності людства ідеї створення Екологічної Конституції Землі, втілення її в життя, але й вагомого центру формування довгострокового продовольчого резерву планети.

В сучасних умовах поглиблення еколого-економічної кризи, нестабільності соціально-економічного розвитку, розширення процесів інтеграції та глобалізації, значних втрат природної спадщини людства каталізується необхідність розробки і прийняття Екологічної

Конституції Землі, яка повинна містити чітко викристалізовані права, привілеї та обов'язки усіх держав світу щодо охорони природно-ресурсного потенціалу, раціонального й ефективного використання ними свого природного національного багатства, його розширеного відтворення як фундаменту забезпечення і підтримання сталого розвитку та добробуту людства. Тому, на нашу думку, правову та організаційно-інституційну складові структури втілення ідеї Екологічної Конституції Землі необхідно доповнити внутрішньо-управлінською складовою, яка містить розробку та реалізацію державних цільових програм збереження і нагромадження природної компоненти національного багатства кожної країни планети (табл. 2).

Слід зазначити, що на сучасному етапі вихід України на траєкторію сталого екологічно збалансованого, соціально-економічного, інвестиційно-інноваційного

розвитку можливий лише в разі правильного визначення внутрішньої могутності, відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, проведення структурних реформ в поєднанні з посиленням національної безпеки [7].

Але це не можливо здійснити без збереження та відповідного нарощування національного багатства, яке виступає комплексним фундаментом держави щодо її всебічної соціалізації, гармонізації взаємовідносин між економікою та природним довкіллям, забезпечення її конкурентних переваг у міжнародній політиці.

В цьому контексті слід зазначити, що перехід України на модель сталого розвитку економіки можна реалізувати лише за допомогою цілеспрямованого розроблення, законодавчого схвалення та реалізації на практиці загальнодержавної екологічної

Таблиця 1

Періодизація зародження ідеї Екологічної Конституції Землі та сприйняття необхідності її практичної реалізації

№	Період	Назва заходу	Представники	Результат
1	Квітень 1992 р.	Міжнародна наукова конференція з проблем федералізму в університеті Гофстра (Нью-Йорк)	Українська делегація (академік НАН України Ю. Шемпученко, професори Ф. Бурчак, М. Костицький, С. Кравченко, Ю. Туниця); лідери країн світу	Українцями започатковано обговорення ідеї створення Світової Екологічної Конституції; одностайно підтримано учасниками конференції ідею її створення та схвалено резолюцію «Про створення нових організаційних структур міжнародного екологічного співробітництва»
2	Червень 1992 р.	Конференція ООН з проблем довкілля і розвитку (Ріо-де-Жанейро); «Ріо-92»	Українська делегація; лідери 179 країн світу	Прийнято «Порядок денний на XXI століття»; підготовлені пропозиції резолюції щодо ідеї створення Світової Екологічної Конституції та відповідних організаційних структур не потрапили на розгляд «Ріо-92»
3	1997 р.	19 спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН «Ріо+5»	Українська делегація; лідери країн світу	Оцінено здійснення «Порядку денного на XXI століття»; українцями проголошено ініціативу створення писаного планетарного міжнародно-правового акту – гаранта екологічної безпеки світу
4	15 грудня 2000 р.	Закриття Чорнобильської атомної електростанції	Президент України	Оприлюднено пропозицію створення Ради Екологічної Безпеки Об'єднаних Націй, Міжнародного Екологічного Суду, Міжнародного Екологічного Банку
5	2002 р.	Всесвітній саміт з проблем сталого розвитку (Йоганнесбург) «Ріо+10»	Лідери держав світу	Прийнято План дій з екологічного облаштування світу та ухвалено Декларацію зі сталого розвитку, оголошено десятиріччя освіти для сталого розвитку
6	20-22 червня 2012 р.	Конференція ООН з питань сталого розвитку «Ріо+20»	Лідери держав світу	Прийнято документ «Майбутнє, якого ми прагнемо»; країни домовилися створити робочу групу щодо розроблення цілей сталого розвитку для подальшого їх розгляду
7	25-27 вересня 2015 р.	Саміт ООН зі сталого розвитку (Нью-Йорк)	193 держави-члени Організації Об'єднаних Націй	Прийнято глобальну програму з забезпечення сталого майбутнього до 2030 року (визначено Цілі розвитку тисячоліття)
8	12 грудня 2015 р.	21 конференція сторін РКООН ЗК (Париж)	196 держав	Підписано Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4; 5]

Таблиця 2

Причини виникнення та структуризація ідеї реалізації Екологічної Конституції Землі та подальшого забезпечення сталого існування світу

Причини	Базовий принцип	Структура втілення ідеї Екологічної Конституції Землі		
		Правова	Організаційно-інституційна	Внутрішньо-управлінська
екологічна криза; нестабільність соціально-економічного розвитку; поглиблення процесів інтеграції, глобалізації; втрати природної спадщини людства	Узгодження практики господарювання із законами природи на основі спільної, але диференційованої відповідальності	Створення міжнародного правового акту, в якому визначено гранично допустимі норми експлуатації природного національного багатства кожної держави планети у процесі господарювання з метою забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки	Виокремлення у системі ООН організаційних ланок міжнародного екологічного співробітництва (інститутів контролю за дотриманням норм Екологічної Конституції Землі)	Розробка та реалізація державних цільових програм збереження і нагромадження природної компоненти національного багатства кожної країни планети

Джерело: складено автором на основі [2; 6]

Таблиця 3

Планові та фактичні дані виконання державних екологічних цільових програм в Україні у 2015 році

Державні цільові програми	Кількість державних цільових програм		Обсяг фінансування, млрд. грн.		Частка від загального фінансування, %	Виконання планових обсягів фінансування, %
	план	факт	план	факт		
екологічні	6	5	7,9	3,5	6,7	44,3

Джерело: складено та розраховано автором за [9]

стратегії соціально-економічного розвитку країни, зважаючи на сучасні тенденції соціальних, економічних та екологічних умов і можливостей. Ця стратегія повинна сприяти веденню здорового способу життя населення, забезпеченню його екологічної безпеки; раціональному використанню та відтворенню природних ресурсів, як пріоритетного чинника національної безпеки держави, регенерації екологічної рівноваги в природі, комплексному оздоровленню навколишнього середовища в гостроекокризових районах; послідовному переходу від здійснення окремих заходів щодо оздоровлення навколишнього середовища до реалізації Стратегії сталого розвитку, екологізації виробництва, реструктуризації та модернізації національної економіки. Тому необхідно розробити систему критеріїв та показників оцінки ефективності еколого-економічних процесів. В цьому контексті варто зазначити, що Центром екологічної політики та права при Єльському університеті було сформовано рейтинг країн світу за Індексом екологічної ефективності. У 2016 році із 180 країн світу Україна зайняла 44 місце між Аргентиною та Кубою. У 2012 р. Україна посіла 102 місце із 132 країн, у 2014 р. – 95 із 178 країн [8]. Отже, Україна протягом останніх років підвищила рівень своєї екологічної ефективності у сфері управління природними ресурсами та їх раціонального використання.

Без сумніву, зараз найбільш відпрацьованим засобом реалізації державної політики, спрямованої на досягнення і підтримання сталого розвитку країни на довгострокову перспективу та втілюється в життя шляхом використання програмно-цільового методу, є державні цільові програми, метою розроблення яких є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави. Як видно з рис. 1, спостерігаються спадні тенденції кількості розроблених державних цільових програм. Так, кількість затверджених державних цільових соціально-економічних програм зменшилась з 33 у 2012 р. до 24 – у 2015 р., науково-технічних – з 9 програм у 2012 р. до 3 програм у 2015 р., екологічних – з 7 у 2012 р. до 6 програм у 2015 р., інших – з 2 програм у 2012 р. залишилась лише 1 у 2015 р. Національно-культурні програми не розроблялись у 2015 р. Кількість оборонних і правоохоронних програм залишилась без змін. Такий стан справ можна пояснити складною воєнно-політичною ситуацією в державі, неефективним виконанням завдань державних цільових програм, збільшенням тривалості їх реалізації, відсутності резервів оптимізації джерел їх фінансування.

У 2015 р. зменшилась також загальна кількість державних цільових програм з 57 до 38. В той час як на початку 2015 року було задекларовано виконання 44 програм, 3 програми за рішенням уряду було скасовано, 2 – втратили чинність, а початок реалізації ще однієї – 2016 р. Тому пріоритетним макроекономічним завданням виведення національної економіки на модель сталого розвитку є екологічне спрямування науково-технологічної, інвестиційної, інноваційної і структурної політики з чітким визначенням загальнодержавних пріоритетів і напрямів підвищення рівня національної безпеки

держави [6, с. 29-30]. Крім того, на жаль, вагома частина таких документів характеризується відсутністю дієвої системи моніторингу та оцінки ефективності їх реалізації, що суперечить принципам та практичному втіленню Концепції сталого розвитку на національному рівні.

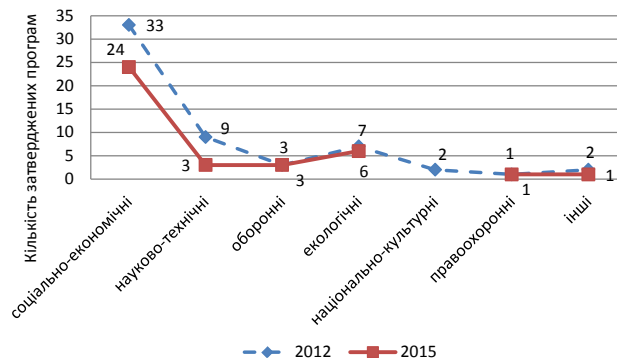

Рис. 1. Кількість затверджених державних цільових програм за видами у 2012 та 2015 роках [9; 10]

З табл. 3 видно, що на фінансування п'яти державних цільових екологічних програм спрямовано 6,7% загального фінансування. Для порівняння, на економічні програми виділено найбільшу частку від загального фінансування (81,3%), на соціальні – 10,2%. Отже, можна зробити висновок, що фінансування державних цільових екологічних програм є недостатнім. В цьому контексті важливо розширити напрями діяльності щодо залучення позабюджетних коштів для реалізації державних цільових екологічних програм за допомогою міжнародних організацій, грантів через всесвітні фонди тощо.

Отже, державні цільові екологічні програми фінансуються в Україні на рівні 44% від потреби. Це означає, що фінансування державних цільових екологічних програм відповідає реалістичному сценарію (рівень фінансування знаходиться в межах 35 – 80%) [11, с. 32]. Це свідчить про те, що виділених фінансових ресурсів вистачає лише на часткове виконання завдань екологічних програм, їх корегування. А недосконалість нормативно-правового забезпечення реалізації програм та відсутність контролю на завершальній стадії виконання завдань програми та визначення ефективності їх досягнення лише погіршують ситуацію. Отже, на жаль, поки що такий стан справ не свідчить про ефективну реалізацію ідеї Екологічної Конституції Землі у державних програмах.

Висновки з проведеного дослідження. З проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- зародження ідеї Екологічної Конституції Землі пройшло такі етапи: підготовчий (1992 – 1997 рр.), наукового обґрунтування та сприяння її практичній реалізації (1998 – 2016 рр.);

- правову та організаційно-інституційну складові структури втілення ідеї Екологічної Конституції Землі необхідно доповнити внутрішньо-управлінською складовою, яка включає розробку та реалізацію державних цільових програм збереження

і нагромадження природної компоненти національного багатства кожної країни планети;

– найбільш відпрацьованим засобом реалізації державної політики, спрямованої на досягнення і підтримання сталого розвитку країни на довгострокову перспективу та втілюється в життя шляхом використання програмно-цільового методу, є державні цільові програми;

– рівень реалізації ідеї Екологічної Конституції Землі крізь призму внутрішньо-управлінської площини як бази забезпечення політики сталого розвитку в Україні є недостатнім, оскільки фінансових ресурсів вистачає лише на часткове виконання завдань екологічних програм, їх корегування;

– фундаментом подальшого розвитку держави має бути збереження національного багатства, забезпечення безпеки держави та реалізація основних ідей і принципів, задекларованих на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, а також втілення в життя української ініціативи – Екологічної Конституції Землі як планетарного закону сталого розвитку і подальшого забезпечення існування світу. Лише в такому випадку Україна буде каталізатором конструктивних змін, які відповідатимуть національним інтересам та призведуть до швидкого переходу держави на вектор сталого розвитку, посилять авторитет і світовий імідж України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна теорія: навч. посібник / [О. В. Стефанишин, М. В. Квак, М. В. Кічурчак, М. І. Теребух]. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 336 с.
2. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади / Ю. Ю. Туниця // Вісник НАН України. – 2005. – № 11. – С. 32-42;
3. Шемшученко Ю. Екологічна Конституція Землі: від ідеї до практичного втілення / Ю. Шемшученко // Вісник НАН України. – 2007. – № 9. – С. 3-7;
4. «Ріо+20»: майбутнє, якого ми прагнемо // Український лісовод. – 2012. – Режим доступу: <http://www.lesovod.org.ua/node/14602.108>;
5. Едуард Ставицький очолив українську делегацію на Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо +20». Прес-служба Міністерства екології та природних ресурсів // Урядовий портал. – 2012. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=245320717;
6. Квак М. В. Стратегічне планування відтворення національного багатства як резерву для реалізації цілевих програм розвитку держави та забезпечення національної економічної безпеки / М. В. Квак // Вісник економіки транспорту і промисловості. Збірник науково-практичних статей. – Вип. 38. Харків: УкрДАЗТ, 2012. – С. 28-31.
7. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>;
8. Україна в рейтингу екологічної ефективності у 2016 році. Громадська спілка «Економічний дискусійний клуб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci>
9. Стан виконання державних цілевих програм у 2015 році / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016. – 7 с. ;
10. Трайтлі В.Ю. Державні цільові програми як об'єкт аудиту ефективності / В.Ю. Трайтлі // Вісник ун-ту Банківської справи НБУ. – № 1(19). – 2014. – С. 203 – 207;
11. Файчук О. В., Файчук О. М., Войцехівська В. В. Ефективне фінансування державних цілевих екологічних програм / О. В. Файчук, О. М. Файчук, В. В. Войцехівська // Економіст. – 2015. – № 7. – С. 31 – 33.